

A magyar gazdaságpolitikai helyzet elemzése és értékelése

2008. IV. negyedév

Készítette: Kéri László és Petschnig Mária Zita

Budapest, 2009. január 16.

Tartalom

I. Politikai folyamatok.....	3
1. Az év utolsó hónapjainak belpolitikai fejleményeiről.....	3
2. Megváltozott szerepek, újfajta alkalmazkodások jelei.....	7
3. A háttérben zajló folyamatokról.....	10
II. Gazdasági folyamatok.....	14
1. A gazdasági pálya jellemzői.....	14
1.1. <i>Növekedés</i>	16
1.2. <i>Egyensúlyalakulás</i>	19
1.3. <i>Áralakulás</i>	24
1.4. <i>Munkaerőpiac</i>	25
2. Gazdaságpolitika.....	26
2.1. <i>Válsághárító politika</i>	26
2.2. <i>Monetáris politika</i>	32
2.3. <i>Jövedelempolitika</i>	33
III. Év végi összegzők és összegzések.....	36
<i>S egy rövid utószó</i>	37
Irodalom.....	39

I. Politikai folyamatok

1. Az év utolsó hónapjainak belpolitikai fejleményeiről

A 2008 harmadik negyedévéről írott elemzésünkben még arról értekeztünk, hogy a népszavazás nyomán kialakult koalíciós válság utáni időkben meglepően nyitottá váltak az elképzelhető belpolitikai alternatívák. Áprilistól szeptemberig egymást váltogatták a különféle forgatókönyvek: előrehozott választásokkal, szakértői kormányzással, megváltozott összetételű s újrakötött koalíció esélyeivel éppúgy számoltak a szereplők, mint az időközben működni kezdett kisebbségi kormányzás lehetőségével. Szeptemberben már annyival áttekinthetőbbé lett a helyzet, hogy a főszereplők mindegyike betájolta magát a kisebbségi kormányzás napi estelegességeinek elviseléséhez, de - nem feladva a többi variáció iránti vonzalmaikat – elkezdtek berendezkedni GYF újfajta kormányzati módszeréhez.

A szeptemberben kialakított és viszonylag hamar betanult politikai szerepeket az október 8. körüli események hihetetlen gyorsasággal zilálták szét. Egy-két hétig ugyan tartotta magát az a reménykedés, miszerint az amerikai pénzügyi válság túlzottan messze van tőlünk – egyébként is, megvan a magunk baja... - és nincs komolyabb ok a jól begyakorolt reflexes viselkedések megváltoztatására. Ám a tőzsdei zuhanások, az árfolyam-mozgások sebessége, meg az óráról órára fenyegetőbb európai pénzügyi hírek kikényszerítették a hazai politikai életben szokatlanul aktív együttműködés és döntési képesség korábbról alig-alig ismert módoszatait.

Október 9. és 15. között feltehetően olyan lázas egyeztetések, tárgyalások, alkudozások folyhattak, amelyekre nagyon kivételes - legfeljebb háborús körülmények - között szokott csak sor kerülni. E sokszintű egyezkedések valódi tétjéről, valamint a lehetséges kockázatokról a hazai közvélemény egy-két meglehetősen demonstratív jellegű eseményből viszonylag gyorsan vonhatott le következtetéseket. Veres János, Gyurcsány Ferenc és Simor András év végén megjelent interjúiból összeállítható az az összkép, amely az október 9. körüli napokat jellemezte. Ekkoriban a gazdasági/pénzügyi/kormányzati kulcsfigurák éjt nappallá téve próbálták nemcsak követni az eseményeket, de valamennyien aktívan tartották különféle nemzetközi kapcsolataikat is. Korábbi válságos helyzetekhez

képezt meglepő volt ez az összefogott, hatékony és minden előzményt cáfolóan gyors és rugalmas magatartás. (Gondoljunk pl. arra, ahogyan a kormány és maga a kormányfő is heteken keresztül nézték tehetetlenül 2006 őszének utcai/köztéri randalírozásait.) A megszületett döntések érdemi/tartalmi magyarázatára majd a gazdasági fejlemények ismertetése során még részletesen ki fogunk térni.

Már az is meglepő volt, hogy a szocialisták október 11-re meghirdetett rendkívüli kongresszusa mégsem az előzetesen beharangozott program szerint tette a dolgát. Eredetileg ugyanis azt szerették volna, ha ez az – időközben meglehetősen okafogyottá vált – fórum a kisebbségi kormányzás bizonytalan jövőjének megerősítését szolgálja azzal, hogy a miniszterelnöki röpiratot hivatalos ideológiai dokumentummá avatja. Mintegy két héttel korábban már az egész pártban tudatosodott annak a ténye, hogy ezen a kongresszuson semmiféle személyi/személyzeti kérdéssel nem lehetséges foglalatzkodni, ezért érthető, ha akadtak olyan hangok, miszerint ennek a kongresszusnak az égvilágon semmi értelme nincs. Időközben azonban egyértelművé vált, hogy GYF szeptemberben nagyobb mértékben stabilizálta a maga helyét pártjában, mint ahogyan azt ellenfelei előzetesen feltételezték. Sőt, október első napjaiban már azt is érezni lehetett, hogy az SZDSZ őszi lázadása, átállási kísérletezése csak arra volt jó, hogy fenntartsák az alkufolyamat kereteit. S így már a kormányfő őszi tanulmányával kapcsolatos aggályaik is súlyukat veszítették. E körülményekre tekintettel nem tűnt teljesen indokolatlannak az, hogy e kongresszus egyetlen dolga az őszi GYF-írás politikai dokumentummá történő szentesítése legyen.

Két nappal a kongresszus előtt azonban változott a forgatókönyv, és a szombati találkozó egyetlen feladatává a kormányzat pénzügyi válságkezelő csomagjának a jóváhagyása lett. S így azt is megérhettük, hogy mindössze háromórnyi hosszúságú, azaz minden idők legrövidebb pártkongresszusát tartották meg. Maguk a küldöttek is jócskán meglepődhettek e példátlan sebességű változtatáson, ám a pártelnök/miniszterelnök ezzel a váratlan húzásával még azt is elérte, amit egyébként nagyon nehezen tudott volna elfogadtatni: a szocialista elit - tágan értelmezett – felső soraiban pillanatokon belül tudatosodott a vadonatúj belpolitikai helyzet következtében előállott új fordulat lényege.

Túl sok idő a részletek elemzésére nem adódhatott, mert a kormányfő már a kongresszus idején meghirdette következő váratlan lépését. Egy héttel későbbi szombatra összehívta az addig nem ismert legfőbb nemzeti fórumot, a Nemzeti Csúcsot. Aminek

összetétele, a meghívottak roppantul érdekes köre sok-sok vitára adott alkalmat, nem kevésbé a köztársasági elnök – ezúttal nagyon is vitatható – gesztusa, amivel a távolmaradását indokolni próbálta. A rendezvényt rendkívüli külsőségek mellett tartották meg, a tévé egyenesben közvetítette, s a média nem győzte megemlékezni az elmúlt évek legnagyobb újdonságát: hogy t.i. Orbán Viktor és Gyurcsány Ferenc találkoztak egymással. Sőt, kezét is fogták.... E kivételes esemény napokra háttérbe szorította a csúcson elhangzott tartalmi kérdéseket.

S nem szeretnénk ironizálni, mert feltehetően éppen ez lehetett az a pont, ahol nagyobb tömegek is megértették, hogy valóban nagy bajban lehet az ország. Az előző évek konfrontációs mintái, kommunikációra szándékosan képtelen szokásai után valóban óriási eseménynek tűnhetett már az is, hogy az ország két legfontosabb politikai vezetője egyáltalán hajlandó személyesen is szót váltani egymással. Ekkor már mind a két politikai tábor legelvakultabb híveinek is szembesülniük kellett azzal, a ténnyel, hogy különlegesen veszélyes lehet a helyzet.

Ez a néhány hét fenekestől forgatta fel a megszokott erőviszonyokat, s az új fejlemények váratlan erővel alakították át az évek óta megszokottnak tűnő várakozásokat. Október első napjaiban még azt lehetett hinni, hogy Gyurcsány Ferenc napról napra, hétről hétre lesz kénytelen összetákolni a kisebbségi kormányzás minimális működési feltételeit, s a következő hónapok a reménytelen vergődés, a bármikori megbukás borús esélyével megterhelten telnek majd. Október végén pedig azt a válságmenedzsert láthatta már az ország, aki képes volt olyan nemzetközi feltételek megszervezésére, amelynek köszönhetően az ország fölül elhárulhatott a legnagyobb veszedelem, a közvetlen pénzügyi összeomlás. S ha erre alkalmasnak bizonyult, akkor az sem kizárt, hogy a válság további fázisaiban is eredményes kormányfőként működhessen tovább. E gyors reagáló-készségnek furamód szerves részévé válhatott még az a momentum is, ami más körülmények között a politikai botrányok netovábbját jelentette volna: a már szeptemberben benyújtott költségvetést heteken belül többször is kénytelenek voltak átírni, és alapvető pontokon módosítani. E nagyra nőtt korrekció kényszerében a kormány amúgy nem volt egyedül, mert a hazai kutatóintézetek is úgyszólván hétről hétre jelentkeztek újabb és újabb – borúsabbnál borúsabb – prognózisokkal, miként a külföldiek is. (Az érdemi számokról majd a gazdasági-gazdaságpolitikai fejezetben fogunk megemlékezni.)

Egy röviden közbevetett rész-összegzés erejéig érdemes megjegyeznünk: GYF először a saját pártja vezérkarában stabilizálta jócskán megroppant helyzetét, majd pedig egész pártján belül. Mindeközben a megmaradt liberális közönség is fölfogta, hogy a vezetéváltással és szüntelen torzsalkodással megáldott/megvert SZDSZ nem valóságos ellensúly, s ezért már ez a közönség is GYF-ben látta OV visszajövetelének egyetlen megakadályozóját. Novemberben pedig mindez a tőkefelhalmozás a parlamenti munkában is kamatozni kezdett, s a korábban reménytelennek tűnt törvényjavaslatok meglepő könnyedséggel kaptak többséget. Volt tehát egy kisebbségi kormány, amelynek az év végére a helyzete biztosabbnak látszott, mint amilyenek év elején a többségi pozíciója bizonyult. Akárhonnét is nézzük tehát, GYF több lépésben is megerősítette helyét, s e változások pontosan követhetők voltak év végén adott összegző interjúiban.

A miniszterelnök azt is gyorsan felismerte, hogy *a végveszélyben történő nemzeti egység-teremtésnek ezen az őszön valóban kivételes tere nyílik*. A legelső, októberi Nemzeti Csúcs egy hónappal későbbi megismétlésével szerette volna megőrizni az e téren megszerzett presztízselőnyét. E második – ezúttal Gazdasági Csúcsként beharangozott – kísérlet már nem sikeredett olyan kivételes eseménnyé, mint az elődje. Részben azért, mert a Fidesz ez alkalommal korántsem igyekezett megfelelő partnerként ellenfele újabb politikai sikerében közreműködni. Részben meg azért, mert ekkorra már az országban felülkerekedett a pénzügyi válság elhárulása okán érzett megkönnyebbülés. S a válság következő, tényleges gazdasági/szociális fázisából adódó – meglehet, jóval keserűbb – következményekkel meg még nem voltak kénytelenek szembesülni.

A tágabb közélet szereplői közül azonban jó néhányan belátták ekkorra már, hogy a válság tényleges és hosszabb távon is fenyegető hatásaival az elmúlt évtized megszokott megoldásaival nem lehetséges eredménnyel megbirkózni. Előbb a köztársasági elnök hozta létre – november végén - azt az ún. Bölcsék Tanácsát, amelynek kellő tekintélye, felkészültsége lenen ahhoz, hogy az ország számára stratégiai kibontakozási utakat javasoljon. Majd néhány nappal később a hazai gazdasági élet legjelentősebb szervezeteinek vezetői - karöltve az akadémiai notabilitásokkal - megalakították a Reformszövetség elnevezésű közéleti blokkot, amely a kormányzati és az ellenzéki oldal számára egyaránt elfogadható, alapvető jelentőségű reformlépések kidolgozására lenne hívatott. A kezdeményezés komolyságát kellően alátámasztotta az a tény, hogy megalakítása után néhány nappal mind Orbán Viktor, mind pedig Gyurcsány Ferenc személyesen találkozott a szövetség vezetőivel.

Az év utolsó heteinek eseményeire tekintettel nem túlzás azt állítanunk, hogy a társadalom egészségét alapvetően érintő, a rendszerváltás elmúlt két évtizedének tapasztalatait is figyelembe vevő kezdeményezések számára a gyorsan beköszöntött válság a korábbiakhoz képest sokkal kedvezőbb, s nagyobb fogadókészséggel biztató klímát teremtett. Hasonló próbálkozások korábban is megfigyelhetők voltak, de a politikai polarizáció ereje vagy legyűrte, vagy a perifériára szorította ezeket. Ezek a különféle szakmai/félpolitikai alternatíva-keresések egyúttal az elmúlt évtizedbeli politikai gyakorlat nyílt kritikájának is tekinthetők. Van, aki kimondta, van, aki csak körülírta, de ezeknek a szövetség-kereséseknek egyik alapvető indoka éppen az, hogy a döntések kihordására hívatott alkotmányos intézmények – a parlament és a kormány - láthatóan kimerítették valamennyi eszközüket anélkül, hogy a megfelelő megoldásokat megtalálták volna.

2. Megváltozott szerepek, újfajta alkalmazkodások jelei

Az év utolsó negyedében átformált kormányfői gyakorlat jelentős mértékben megerősítette a GYF tavasszal alapvetően megroppant tekintélyét. De nemcsak azt, hanem a nyáron még meglehetősen reménytelennek tetsző kisebbségi kormányzás túlélési esélyeit is. Kivétel nélkül mindenféle elemzés, jóslat a nyár végén még úgy számolt a novemberi adótörvények elfogadási esélyeivel, valamint a költségvetési viták várható kimenetelével, mint amelyek parlamenti szavazásain a kormány nagyon könnyen elvérezhet. Ehhez képest mind az adószabályok, mind a költségvetés általános, részletes és végszavazásait meglepően könnyedén vette a szocialista kisebbség.

Némi túlzással élve könnyebben, mint amikor még koalíciós partnerrel megterhelten kellett mindezen feladatokat megoldaniuk. A miértekre nem adható olyan válasz, amely egyetlen okkal lenne megmagyarázható. Közelebb járunk a helyzet lényegéhez, ha szemügyre veszünk néhány valóban fontos tényezőt.

1. A kisebbségi pozícióval szemben korántsem állt olyan homogén és együttműködő többség, amely meg tudta volna oldani a kormánybuktatás meglehetősen komplikált feladatát. Hibásnak bizonyult az az eljárás, amelynek jegyében automatikusan összeadták mindazon képviselők számát, akik nem tagjai a szocialista frakciónk – mondván, hogy ők eleve

mindannyian a kormány potenciális ellenfelei. Legalább egy tucatnyi képviselőről derült ki, hogy ez egyáltalán nincs így.

2. A kisebbségi helyzet olyan erős szervező és fegyelmező erőnek bizonyult, aminek következtében a frakciót sikerült úgyszólván százszázalékos aktivitásra szorítani. A lehető legdrágóbb szabályokkal, de sikerült a frakció tagjait úgyszólván állandó és aktív jelenlétre kényszeríteni, legalábbis a sorsdöntő szavazati napokon mindenképpen.

3. A szocialisták a két kisebb párt között igen eredményesen tudtak lavírozni, s némely kérdésben az SZDSZ, más ügyekben pedig az MDF támogatását szerezték meg úgy, hogy a döntő szavazásokon mindig is megvolt a biztos többség. Mindezt leginkább a költségvetési végszavazás előtti napokban sikerült szinte a művészi tökély szintjére emelni. Megtalálta a kormány az olyan jellegű, szimbolikus kérdéseket, amelyek a kisebb pártok önképének fontosak voltak, de a költségvetés összességében nem jelentettek érdemi változtatásokat.

4. A nem egyértelműen elkötelezett képviselők között is voltak elegendő számú „rejtett tartalékaik”. Egy-egy eset valóban kiváltotta a média két-három napos érdeklődését, de egyik ügy sem volt annyira botrányos, hogy a döntések egészét meg lehetett volna kérdőjelezni. Sokkal inkább ízlésbeli, esetleg morális kérdéseket lehetett feszegetni, s ezekkel pedig nem lehetséges komolyabb botrányt teremteni.

5. S végül az is megállapítható, hogy a Fidesz sem igyekezett minden lehetséges eszközzel megszervezni a kormánnyal szembeni alkalmi többséget. Talán azért sem, mert a váratlanul erős válság nyomán kialakuló közhangulatból az ellenzék is megérezte, hogy a pusztá ellenkezéssel, a nemet mondással szemben jelentékeny ellenérzések halmozódtak fel.

A fősorolt körülményeknek együttesen köszönhetően az őszi szezon kisebbségi kormányzása összehasonlíthatatlanul gördülékenyebben zajlott annál, mint ahogyan a nyári előjelek alapján ezt sejteni lehetett. GYF újra megérezte a politikai sikerek ízét, s az év legutolsó heteiben adott interjúiban viszonylag könnyedén lehetett felfedezni a korábban oly jellegzetes, sok ponton vitathatónak bizonyult vezetői stílus visszatérő jegyeit. Magabiztossága megint a jövő felé fordította gondolkodásmódját, és szívesen kalandozott el a leendő száz- és ezermilliárdok teremtette majdani eredmények - idő előtti- ünneplése felé. S

mint már máskor is, ezúttal is szívesen hivatkozott olyan szédületes összegekre, amelyek sorsa ma még nagyon is bizonytalan.

Épphogy csak belakta, működőképessé tette a kisebbségi kormányzást, máris látni vélte az új sikerekből adódó reformlehetőségeket, és megint nem tulajdonított túl nagy jelentőséget a megvalósításkor szükségképpen előkerülő nehézségeknek. Ilyen jellegű egyszerűsítési törekvéseket 2004 ősz óta legalább három fontos alkalommal már láthattunk tőle, s egyetlen egyszer sem lett túl jó vége eme nem megalapozott önnünnepléseknek. Egy ponton azonban határozottan igazít a korábbi attitűdjén, amennyiben nem győzi önmagát arra figyelmeztetni, hogy a leendő változások előtt ezúttal mindenképpen szükséges lesz a megfelelő és elegendő társadalmi támogatottság megteremtése is. Ám még eme önkorrekciós igények megfogalmazása során sem kerül elő az a problematika, hogy vajon az elmúlt négy év során ki és mi gátolta volna eme előzetes támogatottságok megszerzésében? Az év végi összegzőkben GYF újfent elérkezetnek látta arra az időt, hogy rendre leleplezze a jobboldal kalandos és felelőtlen jellegét, s nem állítanám, hogy kellően differenciált hangnemet használt volna. Valószínű, hogy e keménykedés elsősorban annak a – táborán belül nagyon is erős - igénynek a kielégítésére való, miszerint GYF egyetlen történelmi küldetése OV megfelelő és eredményes ellensúlyává lenni. Szóval, értem én ennek az újból feltámadt bátorságnak az okát, csak az a baj, hogy – mindez nehezen egyeztethető össze az újonnan igényelt nemzet-egyesítő szerepkörrel.

S még valami: az imént felsoroltunk öt olyan tényezőt, amelyek mindegyike hatékonyan járult hozzá a kisebbségi kormányzás működőképességéhez. Ebből azonban az is kikövetkeztethető, hogy e tényezők együttállása rengeteg esetleges, véletlenszerű körülményen múlt, azaz nincsenek szervesen belekódolva a politikai szisztéma működésébe. Vagyis, nagy hiba lenne túlbecsülni ezt a kivételes öszt, és úgy tekinteni a szeptembertől karácsonyig lezajlott folyamatokra, mint amelyek eredményeként a kisebbségi kormányzás gyakorlata nagyobb problémák nélkül is zavartalanul folytatható.

GYF hagyományos ellenfele, Orbán Viktor is igyekezett az október utáni időkben a megváltozott helyzetnek megfelelő stratégia kialakítására. Korábbi gyakorlatához képest sokkal szélesebb körökben próbálta meg elfogadtatni leendő kormányzati elképzeléseit. Az év utolsó hónapjaiban három alkalommal is nagyszabású, négy-öt napig eltartó kommunikációs offenzívát indított, s ezek során a legkülönfélébb metszetekben tesztelhette reformszándékai

fogadtatását. A nemzetközi diplomáciai köröktől az akadémiai értelmiségig, a gazdasági vezetőlittől a közvetlen médiabefolyással rendelkező csoportokig számos olyan nyilvános/félnyilvános fórumon vállalt szerepet, amelyen korábban korántsem volt megszokott szereplő. Év végi mérlege ez ügyben vegyesnek mondható. Gyors kamatcsökkentési javaslatát sokkal szélesebb körű megütközés fogadta, mint amire számított, s még saját pártja vezérkara sem tartozott a lelkes és feltételek nélküli támogatók csoportjába. Viszont decemberi zárószereléseiből egyre világosabban rajzolódik ki egy négyponos, átfogó, s a szakpolitikai döntések szintjén is értelmezhető reformcsomag képe.

A kulcs az adó- és járulékreform lenne, ehhez társulna az a fejlesztéspolitikai reform, amely a hazai kis- és középvállalkozások felé terelné át az uniós pénzeket. A foglalkoztatáspolitikai változások egyúttal szabályozó-rendszerbeli reformok is lennének. S végül a kormányzati/politikai reform keretében a lehető legnagyobb arányban csökkentenék a közéletből élő kaszt létszámát, s így a politikai rendszer járulékos költségeit. Azt már csak a 2009-es évben fogjuk megtudni, hogy mindez egy valóban átfogó, leendő Fidesz kormányzati elképzelés szerves magva lenne, avagy az adott őszi helyzetben leginkább megfelelőnek vélt pr-akció mülékony terméke volt.

Egyébiránt OV év végi interjúiban is visszatért a kemény hang, s megint nem érte be a GYF ostorozásával, hanem fölelevenítette régen talonba tett mániáját: a baloldal *egészenek* ostorozását. A mostani országrontó baloldali politikai elit ugyanazokból áll, mint akik a nyolcvanas évek második felében egyszer már csődbe vitték az országot – mondotta el többször is az év végén és az új év legelején...Hát, ez bizony már a jövő évi júniusi választási kampány előszele, nem sok újdonságra számíthatunk. Békére sem.

3. A háttérben zajló folyamatokról

A politikai élet rendszeresen látható, legfontosabb szereplőinek tudatos tevékenysége mögött az utolsó hónapok során akadt jó néhány olyan zavarba ejtő fejlemény is, amelytől még akkor sem lehet eltekinteni, ha egyiküket sem lehet egyértelműen valamely oldalt erősítő, vagy romboló tényezőként körvonalazni. Már csak azért sem, mert az év utolsó pillanataiban sem érték el a lezártság/befejezettség azon fázisát, amelynek nyomán megnyugtatóan beilleszthetők lennének a Nagy Hatalmi Játzsma egyértelmű elemei közé. E sorból egy-egy hosszabb bekezdés erejéig néhány olyan jelenséget összegzünk, amelyről krónikánk írásakor

még nem lehet biztosan tudni, hogy jövőre a gyors feledés, avagy a kivételesen fontos politikai botrányoknak lesznek-e inkább a letéteményesei.

- Az őszt végigkísérte a *szlovák-magyar konfliktusok* kisebb-nagyobb sorozata. Egyetlen elemében sem lett volna mindez említésre méltó, összességében mégsem használt az ország megítélésének egy olyan időszakban, amikor a hitelképesség visszaszerzése érdekében minden külpolitikai összetevőnek fontossága lehet még. Butaságokról, zártkörű szubkultúrák tudatos provokációiról, véletlen eseményekről, túlreagált sérelmekről egyaránt van és volt szó. S mindez érdekes módon csöngött össze azzal, hogy Szlovákia a térségből bekerülhetett az eurózónába egy olyan időszakban, amikor Magyarországnak éppen a pénzügyi összeomlás rémével is szembe kellett néznie. Szóval, e körülmények a konfliktusokat akár a megszokottnál nagyobb árnyékúaknak is felnagyíthatták.

Valószínűleg ezzel a magyar politikai osztály is tisztában lehetett, ezért is kerülhetett sor mind államfői, mind kormányfői szinteken olyan találkozókra, melyekről eleve lehetett sejteni, hogy nem fognak semmiféle problémát sem megoldani. Az elkerülésükből/elmaradásukból talán még több gond fakadt volna.

- A szeptemberi szezonkezdet legvisszataszítóbb közéleti színjátékát adták elő az ú.n. *UDF-ügy* kapcsán. Erről három hónap után is csak annyit lehet biztosan tudni, hogy valakik titkosszolgálati eszközökkel valakiket rendszeresen megfigyeltek, lehallgattak. És az ügy – nagyon is megtervezett – kirobbantása után nagy-nagy erővel igyekezettek összezavarni a joggal gyanakvó közvéleményt. *A gyanú tárgya pedig az, hogy a főbb politikai ellenfelek nem haboznak igénybe venni olyan eszközöket sem, amelyek roppantul távol esnének a jogállamiság legelemibb normáitól is.* A nagy garral kirobbantott botrányt a későbbiekben legalább ugyanilyen lendületes jelentéktelenítés követte. Talán túl későn. Mindenesetre, az MDF-frakció e zavaros akció kapcsán majdnem halálos sebet kapott, illetve még januárban sem tudhatjuk, hogy milyen mély ez a károkozás... Az új év első napjaiban az a Boross Péter, akire soha nem volt jellemző a kapkodás, úgy ítélte meg, hogy reménytelen ez a haláltusa, és feladta közéleti szereplése utolsó állását is. Az egykori rendszerváltó kormányzó erőt úgy látszik, hogy arra ítélte a mostani helyzet, hogy szétesve és elporladva szolgálja a pluralizmus e legutolsó fázisát.

Negyedévnnyi össze-visszavizsgálódás után csak annyit tudhatunk, hogy ma már az egykori titkosszolgálati privilégiumok, titkos akciók, megfigyelések, lehallgatások a piaci társadalom áldásainak következtében megtalálhatóak privatizált formákban is. Nagyon megnyugtató.

- Egy éve már annak, hogy az egykori fiatal szocialista politikust őrizetbe vették, de csak ezen az őszön jutott el az ügye a nyilvános tárgyalási fázisba. Ahol a média egészen rendkívüli intenzitással volt jelen, és a legérdekesebb vallomásokat újszólván online fogyasztotta az érdeklődő közönség. Ahogyan teltek a hetek, egyre rémesebb dokumentumokat lehetett megismerni a politikai háttérben tapasztalható nagyüzemi gengszterkedés napi gyakorlatáról. A tárgyalás folytatódik, s nem lenne túl nagy meglepetés, ha az eddigi gyanúkat újabb ismeretek erősítenék meg... Hogy t.i van a politikai elitnek/életnek olyan szintje, ahol semmi és senki sem számít, ha kell, akkor akár az ügyészség, a rendőrség, a bíróság is felhasználható a mocskos ügyek eltussolására. A tét tehát sokkal nagyobb, mint egy bukott, egykoron szépreményű fiatal szocialista sorsa. Időközben a közvélekedésben mindez előbb-utóbb összekapcsolódhat az ősszel kipattant nagyvárosi/budapesti ingatlan-panamákkal, valamint a munkavédelmi hatóság vezetőinek soraiban kiderült nagyszabású korrupciós botrány tanulságaival is.

Ezekből az ügyekből vagy az derül ki, hogy a szocialista párt és a kormány semmiféle áldozattól nem riad vissza a közélet megtisztulása érdekében. Vagy pedig az, hogy ennyi év után már reménytelen belülről megtisztulni. S ha maga a párt meg a kormány nem lesz képes levonni a megfelelő következtetéseket, akkor ezt majd megteszik helyettük az ellenfeleik, meg a média. Érdekes, hogy a szocialista párt mennyire nem volt annak idején képes felfogni az ú.n. Tocsik-ügy nyomán elkönyvelt politikai tőkevesztés tanulságait. Most annyiban vészesebb a helyzet, amennyiben úgy tűnik: nyolcévnnyi kormányzás túl hosszú idő, túl nagy védelem olyan emberek, stílusok, kultúrák számára, amelyek nem eléggé immúnisak a kísértésekkel szemben.

- Az év utolsó hónapjaiban az egyik legnagyobb kudarc annak a *médiatörvény-tervezetnek* a bukása volt, amelyet egyébként nagyon sokáig öt párti egyetértés övezett. Egészen addig, amíg maguk az érintettek, az újságírók nem értesültek a tevékenységüket várhatóan szigorítani igyekvő javaslatokról. Lett is nagy-nagy médiabotrány. S ha közben nincs itt a nyakunkon a példátlan méretű pénzügyi válság, akkor egészen biztosan sokkal

nagyobb lett volna ez a botrány. Nem csoda, ha mind a két nagy párt szélvész-sebességgel igyekezett kifarolni a javaslat mögül, s úgy tenni, mintha a Másik tévedése lenne az egész. A háttérben zajlott még egy meglehetősen sunyi játszma a két nagy kereskedelmi tévé további privilegizált helyzetének megőrzéséért, s ehhez kísértetiesen hasonló árnyékküzdelem a két legnagyobb tőkét megmozgató kereskedelmi rádió (Danubius és a Sláger) frekvencia-jogaiért. Nincs terünk arra, hogy e zavaros ügyeket részleteiben bemutassuk, de egy hosszabb mondatot mindenképpen érdemel a három sötét ügy közös tanulsága. A mai magyar médiának a legprofitábilisabb része olyan mélységben, erővel épült be a politikai/döntéshozatali folyamatok közepébe, hogy lényegében megteheti a saját szája íze szerinti törvényi szabályozást. S ha ennek a sajtó szabadsága, avagy a közéletet színvonalasabban kiszolgáló közéleti jelleg okán lenne ilyen ereje, akkor még akár örülhetnénk is e beépülésnek. Itt azonban arról van szó, hogy egy körülhatárolható magánérdek rendkívüli erővel képes önmaga kivételezettségét fenntartani.

- Amint az előre látható volt, a munkavállalók szervezetei nem fogják szó nélkül eltérni a módosított költségvetési számokból világosan kirajzolódó reáljövedelem-csökkenés következményeit. Az is jól előre jelezhető volt, hogy az elmúlt évtizedben már sokrétű sztrájk- és demonstrációs tapasztalatokkal rendelkező, szervezettebb munkavállalói csoportok jelentkeznek legelőször követeléseikkel. Nem kellett sokat várni, mert *az év utolsó hat hetében egymást érték a közlekedési ágazat sztrájkjai*, s az ünnepek előtt voltak olyan napok, amikor az ország teljes megbénulásától kellett tartani. Számos jel utal arra, hogy ez a sztrájk- és tiltakozási hullám a jövő évben inkább tetőzni, mintsem csillapodni fog.

E mostani sztrájkhullámban azonban volt valami vészjóslóan fenyegető. Ahogyan eltökélten folytatták a reménytelen küzdelmeket még akkor is, amikor teljesen világosan lehetett látni két nagyon fontos körülményt. Részben azt, hogy nem számíthatnak szélesebb körű társadalmi szolidaritásra, sőt, inkább az ellenkezőjére. Részben pedig azt, hogy az érintett munkaadók a lehető legkevésbé sem hajlandóak semmiféle engedményre. S mégis, meglepő dühvel, eltökéltséggel folytatták eleve vesztesre ítélt küzdelmeiket.

A rendszerváltás eddigi két évtizedében az ilyen jellegű tiltakozó akciók még soha nem álltak össze az ország teljes működőképességét megbénító megmozdulásokká, de a legutóbbi időszak drámai fejleményei nyomán mindezt a jövőre nézve már nem

zárhatjuk ki. Mindenesetre az év utolsó hónapjában nem láttunk olyan professzionális kormányzati válságelhárító gyakorlatot, aminek alapján el kellene tekintenünk a korábbiakhoz képest sokkal hevesebb karakterű konfliktusok elviselhetőségétől is.

– November elején kezdte a média tudatosan regisztrálni *a megszűnő munkahelyeket*, szinte naponta adtak hírt különböző leépítések, leállások, bezárások lehetőségeiről és kényszereiről. A Figyelő c. hetilap egy év végi számában átfogó összeállítás keretei között próbálta meg szemügyre venni a várható munkanélküliség méreteit és metszeteit. Demján Sándor borúlátó jóslata – miszerint kb. negyedmilliós munkahely-vesztéssel kell szembesülnünk 2009-ben – már a kormányzati köröket is aktívabb szereplésre ösztönözte, de azt nem állíthatnánk, hogy bárkinek pontos számai lennének a várható következményekről. Az év végén annyi bizonyos:

= a nálunk megtelepült autóipar az elsőszámú áldozata az egész kontinenst átfogó dekonjunkciónak, s ebben az ágazatban valóban több tízezernyi munkahely kerül veszélybe.

= A csökkenő jövedelmi kilátások radikálisan fogják érinteni a híradástechnikai/szórakoztatóipari termelés és kereskedelem egészét is. S ez a folyamat is tízezreket hozhat reménytelen helyzetbe. A többi ágazatról egyelőre még azért nem ejtünk szót, mert mindenképpen látni kell a legutolsó hónapok, valamint az idei év első két hónapjának adatait arról, hogy az exportra termelők mekkora hányada kerül tényleges veszélybe 2009-ben. Magyarán, az év végi sztrájkok, tüntetések elsősorban azon területek dolgozóit mozgatták meg, amelyek még nem is az igazi vesztesek voltak. A tömeges hatásokkal majd ezen a tavaszon kell szembenézni. Kiknek is? Előbb-utóbb mindenkinek. Ilyen méretű átrendeződések, le- és felépülések idején még azoknak is alapvetően át kell gondolniuk termelő tevékenységük peremfeltételeit, akiket a válság közvetlenül nem érint.

II. Gazdasági folyamatok

Tanulmányírásunk idején, 2009. január első felében teljeskörűen még csak 2008. első háromnegyedéről vannak adatok. A negyedik negyedéről és így az év egészéről csupán egyetlen makroszám, a fogyasztói infláció mértéke ismeretes. Bizonyos területekről rendelkezésre állnak októberi, illetve novemberi előzetes információk. Mindezek alapján

átfogó első háromnegyedévi értékelésünket, ahol ez lehetséges, a szeptember utáni hónapokra vonatkozó adatokkal is kiegészítjük.

Meg kell jegyeznünk, hogy jelen munkánkban a tanulmány írásával egyidőben ismert adatokból dolgoztunk. Ezt azért hangsúlyozzuk, mert a Központi Statisztikai Hivatal számos ponton revideálta korábbi adatközlését. Így a megelőző munkáinkban található adatokkal való összevetés ellenjavalt.

1. A gazdasági pálya jellemzői

Amint arra a 2008. október elején készített munkánkban utaltunk, egyre inkább igazolódónak látszik, hogy ti. 2008 két félidős évnek fog bizonyulni. Abban az értelemben, hogy az első félévben kirajzolódó tendenciák a második félévben fordulatot vesznek. Ennek első jelei már kiolvashatók voltak a II. negyedévi számokból is, de még inkább aláhúzzák ezt a megállapítást a III. negyedévről és az azt követő hónapokról árulkodó mutatók.

Meg kell jegyezni, hogy a gazdasági elemzők egy része – a kormány várakozásával egyetértve – a fordulatot még 2008 nyarán is pozitív irányúnak vélte, azaz az volt a feltételezés, hogy a 2007 második félévi alacsony bázison 2008 második felében erősödik a gazdasági növekedés, kissé csökken az infláció és javul az egyensúly. 2008-at a gazdasági kabinet – a konvergenciaprogram tanúsága szerint – olyan átmeneti évnek tekintette, amikor már nem kell erős megszorításokat érvényesíteni, és ez elősegíti a következő évi fellendülést. Az amerikai másodlagos ingatlanhitel-piaci válságból következő pénzügyi (bizalmi) válság reálgazdaságra való rávetülése következtében azonban ezek a remények 2008 őszén szertefoszlottak. A külső változások olyan gyorsan következtek be, hogy a szeptembertől készített prognózisok szavatossága rendkívül lerövidült, azok nem hogy hónapokat, de heteket sem bírtak ki.

A kormány is három változatban készítette el a költségvetést, az alapjául szolgáló gazdasági pálya módosulása okán. Az első, szeptember végén parlamentnek benyújtottban még 3 százalékos növekedést várt 2009-re és 3,2 százalékos államháztartási hiányt. A második, október közepén kiadottban 1,2 százalékos növekedést prognosztizált 2,9 százalékos GDP arányos állami deficittel. A harmadik, november elején nyilvánosságra hozott

változatban már 1 százalékos GDP csökkenést és 2,6 százalékra mérséklődő államháztartási hiányt jeleztek.

1.1. Növekedés

2008 első felében a növekedés *üteme* erősödött, amivel a magyar gazdaság szembe ment a világgal, mert másutt a konjunktúra lanyhulása volt megfigyelhető. Úgy tűnt, hogy 2007. utolsó negyedévében a magyar gazdaság elérte a stabilizációs gazdaságpolitika mélypontját, és innen már csak fölfelé vezet az út. A harmadik negyedévben azonban megtört ez a pozitív várakozás, a GDP dinamikája ismét 1 százalék alá került. Az előző negyedévhez képest, pedig csökkent a GDP termelés, s csak a kiigazított adatok szerint stagnált. A kiigazítatlan adatok szerint a GDP 0,8 százalékkal emelkedett, a szezonálisan és naptárhatással kiigazítottak alapján 1 százalékkal.

1. táblázat

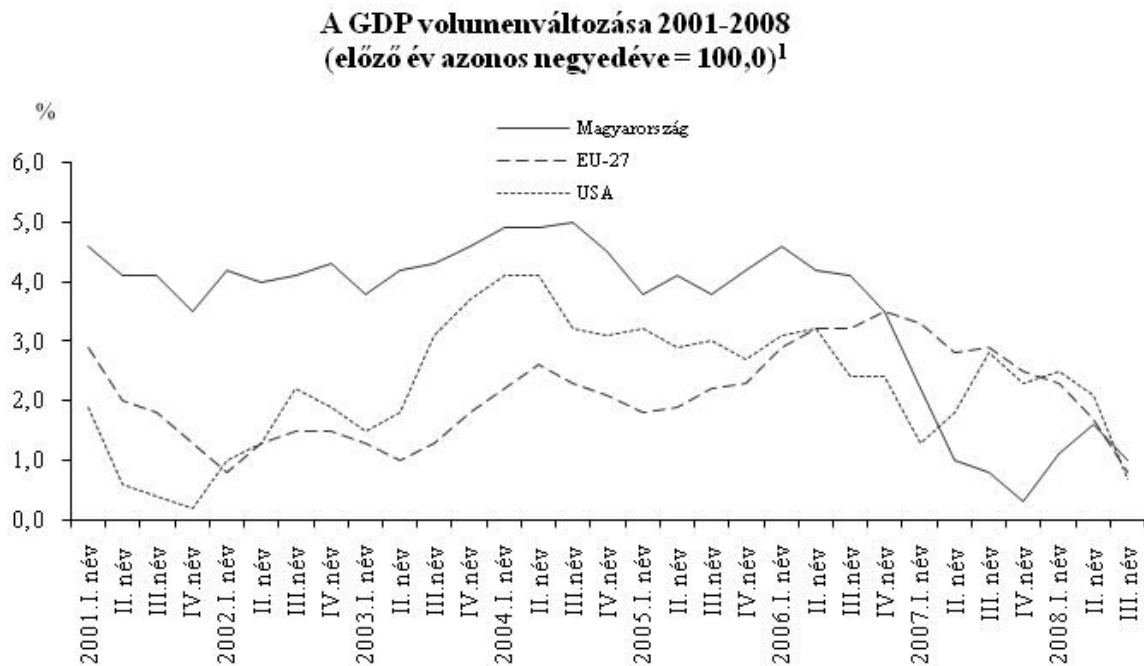
A bruttó hazai termék alakulása

Idő	előző év azonos időszaka = 100 %
2006. I. negyedév	104,8
2006. II. negyedév	103,7
2006. III. negyedév	104,2
2006. IV. negyedév	104,0
2007. I. negyedév	102,5
2007. II. negyedév	100,9
2007. III. negyedév	100,6
2007. IV. negyedév	100,5
2008. I. negyedév	101,7
2008. II. negyedév	102,0
2008. III. negyedév	100,8

Forrás: KSH – kiigazítás nélküli adatok

Amint az alábbi ábrából látható – tendenciáját tekintve – a magyar gazdaság a stabilizáció okozta eltérést követően, 2008. III. negyedében szinkronba került a fejlett világgal.

1. ábra

Forrás: KSH

A harmadik negyedévben egyértelművé vált, hogy a 2008. évi növekedés kizárólag a kiugró mezőgazdasági termésnek köszönhető, vagyis sokkal inkább természeti körülménynek, mintsem emberi ráfordításnak.

A GDP növekedését meghatározó tényezők alakulása – kínálati oldalról
(előző év azonos időszaka = 100 %)

Ágazatok	2007. első félév	2008. első félév	2008. III. negyedév
Ipar	107,1	105,3	97,8
Építőipar	100,8	88,4	95,0
Mezőgazdaság	81,1	121,2	150,8
Szolgáltatás	100,9	100,8	98,5

Forrás: KSH

A negyedik negyedévről tanulmányunk írásáig rendelkezésre álló adatok szerint az építőipari termelés visszaesése enyhén mérséklődött, akárcsak a kiskereskedelmi forgalom csökkenése. Az iparban viszont már egyértelműen kirajzolódtak a globális hatások. Az ipari termelés 2008-ban először júniusban csökkent (az előző év azonos időszakához képest), amit még egyszeri, véletlen kisiklásnak lehetett tekinteni. A júliusi index ugyanis stagnálást mutatott. Augusztustól kezdve azonban hónapról hónapra zsugorodik a kibocsátás, szeptember után a visszaesés üteme is emelkedik. Míg októberben még csak 7,5 százalékos volt az esés, novemberben – az előzetes adatok szerint – már 12,5 százalékos. Az ipari kibocsátás zuhanásában elsősorban az exportkiszállítások esése játszik szerepet, de az utolsó hónapokban már belföldre is kevesebbet tudtak értékesíteni, mint egy évvel korábban. Az év első 11 hónapjában az ipari termelés mindössze 0,4 százalékos bővülést jelzett (egy évvel ezelőtt még 8,4 százalékos volt az ütem). Az év egészére legjobb esetben is csak stagnáló ipari termelés várható, de a visszaesésnek nagyobb a valószínűsége.

A növekedést *keresleti oldalról* nézve is látható a kedvezőtlen fordulat, ami mindenekelőtt a külső piacok lanyhulásában jutott kifejezésre. A teljes áru- és szolgáltatás-export/import dinamikája mintegy a harmadára csökkent az év első hónapjaiban mértnek, de a nettó export még mindig pozitív előjelet mutatott.

A GDP növekedését meghatározó keresleti tényezők alakulása
(előző év azonos időszaka = 100 %)

Mutatók	2007. első félév	2008. első félév	2008. III. negyedév
Háztartások fogyasztása	97,7	101,0	100,9
Közösségi fogyasztás	90,9	101,6	100,0
Végső fogyasztás	96,8	101,2	100,8
Beruházások	101,2	96,5	98,5
Áru- és szolgáltatásexport	117,5	112,2	103,5
Áru- és szolgáltatásimport	114,1	111,4	102,8
GDP	101,7	101,9	100,8

Forrás: KSH

A *beruházásoknak* csak a visszaesése mérséklődött a III. negyedévben, de híre-hamva nem mutatkozott az uniós pénzek elköltéséből következő fellendülésnek. A beruházások az állami finanszírozású területeken továbbra is masszívan estek, a lakásépítésben kissé emelkedtek, de a dinamikájuk még így sem tudott 100 % fölé emelkedni az első háromnegyedévben. Az uniós támogatásokat élvező agrárágazatban bővültek a fejlesztések, és a fogyasztáshoz közvetlenül kapcsolódó területeken, így a kereskedelemben és a vendéglátásban, illetve az energiaágazatban. A feldolgozóiparban folytatódott a beruházások esése. Az év első kilenc hónapjában a beruházások mennyisége 2,9 százalékkal maradt el az egy évvel korábban mérttől. Megjegyezzük, hogy a kormány még a 2008. áprilisában felülvizsgált konvergenciaprogramban is 4 százalékos növekedést várt erre az esztendőre – ennek teljesüléséhez az utolsó negyedévben 25 százalékkal kellene bővülnie az állóeszköz-fejlesztéseknek, amire nincs semmi esély sem.

A *háztartások fogyasztásánál* a saját bevételből történő fogyasztás üteme lényegében stagnált; ami a növekedést adta az az állami forrásokból történő természetbeni társadalmi juttatások emelkedése és a közösségi fogyasztás zuhanásának ez évi feltartóztatása.

1.2. Egyensúlyalakulás

Az államháztartás pénzforgalmi szemléletű, önkormányzatok nélküli egyenlege hónapról hónapra alacsonyabb értéket mutatott a prognosztizálnál. A decemberre várt szufficit is nagyobb lett 8 milliárd forinttal a vártnál. Az év egészében ez a hiánymutató minden szempontból kedvezően alakult.

4. táblázat

Az államháztartás alrendszerének egyenlegalakulása (önkormányzatok nélkül, pénzforgalmi szemléletben, milliárd forint)

Alrendszerek	2007. tény	2008. terv	2008. tény	Különbözet	
				Tényhez képest	Tervhez képest
Központi költségvetés	-1398,1	-1117,6	-861,7	536,4	255,9
Elkülönített alapok	62,9	4,9	28,0	-34,9	23,1
Társadalombiztosítás	35,0	2,0	-73,4	-108,4	-75,4
<i>Együtt</i>	<i>-1300,2</i>	<i>-1110,7</i>	<i>-907,1</i>	<i>393,1</i>	<i>203,6</i>

Forrás: Pénzügyminisztérium

Az előzetes adatok szerint mind az előirányozotthoz, mind a bázis számokhoz képest a javulás a nagyobb bevétel-növekedésnek volt köszönhető, amely meghaladta a kiadások emelkedését. Míg a bevételek a 2007. évi tényleges befolyáshoz képest 2,1 százalékkal nőttek, a kiadások csak 0,4 százalékkal. A tervezetthez viszonyítva a befizetések 2,5 százalékkal voltak magasabbak, a kiadások viszont csak 0,9 százalékkal. A Pénzügyminisztérium előzetes adatai szerint ez az államháztartási egyenleg a GDP 3,3 százalékát tette ki.

Az uniós normák szerint számított (ESA 95) eredmény szemléletű deficitet a konvergenciaprogramban eredetileg 4,3 százalékban határozták meg. Ennek ez év áprilisában felülvizsgált változatában már csak 4 százalékosra várták a kiadási többletet. A PM sokáig tartotta magát a júliusban 3,8 százalékra korrigált hiányérték mellett, míg nem ez év őszén 3,4 százalékra szállította le a prognózisát. Nem zárható ki, hogy a hiány ennél is kisebb lesz, 3,2

százalékot fog kitenni. (2008 decemberében kb. 75 milliárd forintos fejezeti tartalékot szabadított fel a kormány, amit a tárcák elkölthettek.)

A kedvezőtlenebb *külkereskedelmi folyamatok* nyomán júliustól kezdve apadni kezdett a külkereskedelmi mérlegben addig felhalmozott aktívum. A júniusi kb. félmilliárd eurós többlet októberben már enyhe passzívumot mutatott. Júliustól kezdve ugyanis - szeptember kivételével - csökkent mind az export, mind az import, és a havi egyenlegek behozatali többletet jeleztek. A január-októberi adatok szerint mind euróban, mind pedig volumenben számítva lényegében összeért az export és az import növekedési dinamikája. A novemberi előzetes adatok szerint ebben a hónapban euróban számítva az import és az export is már 10 százalékkal zuhant, aminek következtében az első 11 hónapban mind az export, mind az import üteme 7 százalék közelébe eszkedett, ami az előző évhez képest nagyobb visszaesést mutatott az exportnál, mint az importnál (euróban). (Az év első 11 hónapjában, minimális, 100 millió eurós aktívum adódott.)

A külső egyensúly romlását a *fizetési mérleg hiányának és a külső finanszírozási igénynek* a növekedése egyértelműen mutatta. A mérleghiány a III. negyedéven kiugróan magas volt, több mint 800 millió euróval nagyobb, mint egy évvel korábban. De az első háromnegyedéves adatok is romlásról tanúskodnak, mintegy egy milliárd eurósról. A romlásba szinte valamennyi tétel belejátszott, így a reálgazdasági tranzakciók is, amelyek az áruforgalmi egyenleg negatívvá válásának következtében az előző évinél kisebb aktívumot jeleztek. Ennél is jelentősebb volt azonban a jövedelemkiáramlás hatása, amely több mint hétszáz millió euróval nagyobb volt, mint 2007. III. negyedévében. Ennek több mint kétharmada a magasabb kamatszolgáltatásból adódott. Az első háromnegyedévben bekövetkezett – előző évhez képest mért – romlás hátterében is lényegében a megnőtt kamatfizetésekkel és a nagyobb profitkivitellel kapcsolatos jövedelem-tranzakciók játszottak szerepet. A reálgazdasági folyamatoknál ugyanis az első háromnegyedévben még érződött az év első felében felhalmozódott exporttöbblet hatása.

A külső finanszírozási szükséglet növekedését részben a magasabb folyódeficit, részben a tőkemérleg kisebb aktívuma eredményezte a III. negyedévben. Az első háromnegyedévben bejött nagyobb tőke sem tudta azonban ellensúlyozni az egy milliárd eurós fizetési mérleghiány-emelkedést.

5. táblázat

A folyó fizetési mérleg és a külső finanszírozási igény alakulása
(millió euró)

Tételek	2007	2008	2007	2008
	III. negyedév		I-III. negyedév	
Reálgazdasági tranzakciók	449	376	1031	1297
Áruforgalom	47	-206	124	341
Szolgáltatások	402	582	907	956
Idegenforgalom	382	455	1001	993
Egyéb szolgáltatások	20	127	-93	-37
Jövedelmek	1975	2710	-6274	-7277
Kamatszolgálat	-512	-901	-1558	-2486
Profít kivitel	-1463	-1809	-4716	-4791
Viszonyzatlan átutalások	-403	-357	-407	-908
<i>Folyó fizetési mérleg</i>	<i>-1680</i>	<i>-2492</i>	<i>-5090</i>	<i>-6074</i>
Tőke mérleg	601	127	791	1042
<i>Külső finanszírozási igény</i>	<i>-1079</i>	<i>-2365</i>	<i>-4299</i>	<i>-5032</i>

Forrás: MNB, 2008. dec. 31.

A folyó fizetési mérleg és a külső finanszírozási szükséglet finanszírozásának azonban az egy évvel korábbiaknál kedvezőbb volt az összetétele. Míg korábban az adósság felhalmozásával nem járó források egyáltalán nem nyújtottak fedezetet a hiányra, 2008 első háromnegyedévében a hiányt 10,5 százalékban, a külső igényt pedig 12,7 százalékban finanszírozta közvetlen tőke-beáramlási többlet. Ám a javulás hátterében az húzódott meg, hogy a hazai tőke a korábbiaknál kisebb mértékben áramlott külföldre, illetve visszaesett a portfóliótőke kivitele is.

A folyó fizetési mérleg és a külső finanszírozási igény alakulása
(millió euró)

Tételek	2007	2008	2007	2008
	III. negyedév		I-III. negyedév	
Közvetlen tőkeexport	-385	-414	-2255	-238
Közvetlen tőkeimport	2206	821	1089	1663
Portfoliótőke	-2734	-41	-4547	-786
Nem adóssággeneráló tőke	-914	365	-4401	639
Nem adóssággeneráló tőke a folyó fizetési mérleg hiányának %-ában	-	14,6	-	10,5
Nem adóssággeneráló tőke a külső finanszírozási igény %-ában	-	15,4	-	12,7

Forrás: MNB adatközlés alapján saját számítás

A *külföldi tőke beáramlása* szempontjából 2008. első háromnegyedéve még viszonylag kedvezően alakult. Nőtt az újra-befektetett jövedelem, a tulajdonosi hitelek (egyéb hitel) nem kifelé, hanem befelé jöttek, és mérséklődött a portfoliótőke kiáramlása. Ám, ha csak a III. negyedévet nézzük, akkor már láthatók a kedvezőtlen tendenciák, annak ellenére, hogy a portfoliótőke kiáramlása visszaesett.

7. táblázat

A külföldi tőkebeáramlás alakulása**(millió euró)**

Tételek	2007	2008	2007	2008
	III. negyedév		I-III. negyedév	
Részvény és egyéb részesedés	496	-345	123	79
Újra-befektetett jövedelem	1710	966	1166	1584
Tulajdonosi hitel (egyéb)	-450	-404	2	578
Portfólió-befektetések	-2734	-41	-4547	-786
Összesen	1756	417	1091	2241

Forrás: MNB, 2008. dec. 31.

1.3. Áralakulás

A *fogyasztói árszínvonal* növekedése szeptembertől kezdve látványosan mérséklődött, párhuzamosan a maginfláció csökkenésével. Az erőteljes dezinfláció pontosan annak a két tényezőnek volt a következménye, amely korábban az inflációs púpot okozta: az élelmiszerek és az üzemanyagok árnyomás-lanyhulásának. 8. táblázat

A fogyasztói árszínvonal alakulása árucsoportok szerint**(előző év = 100 %)**

Megnevezés	2007	2008. I-VIII. hó	2008. IV. név	2008
Élelmiszerek	111,5	112,3	105,2	110,2
Élvezeti cikkek	106,7	105,6	106,0	105,6
Ruházati cikkek	101,0	100,0	100,0	100,0
Tartós fogyasztási cikkek	98,7	99,4	99,5	99,3
Háztartási energia	124,6	110,5	126,2	112,7
Egyéb cikkek, üzemanyagok	104,0	106,3	99,9	104,6
Szolgáltatások	107,4	105,4	104,0	105,0
Együttesen	108,0	106,8	104,3	106,1

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal

Ezzel egyben arra is utalunk, hogy amiként az infláció erősödését az olajárak és az élelmiszerárak rapid növekedése okán a jegybank nem tudta megfékezni, úgy a dezinfláció felgyorsulásában sem a jegybanknak volt szerepe. Hanem részben a kedvező terméseredményeknek, részben a világgazdasági recessziótól való félelem okán a nyár közepétől csökkenő irányt vevő világpiaci olajáresésnek.

A 8. táblázatból látható, hogy a jelentős forintgyengülés hatására sem erősödött az infláció az importigényes ruházati és tartós fogyasztási cikkek körében. A háztartási energia utolsó hónapokban bekövetkezett nagyobb drágulását az októberi gázáremelés váltotta ki. Azt is jól jelzik az adatok, hogy lényegében augusztustól regisztrálhatunk fordulatot a hazai inflációban, amikortól a subprime válság Európára is áttért.

Az éves szinten mutatkozó 6,1 százalékos drágulás 1,9 százalékponttal alacsonyabb volt a 2007-ben bekövetkezetténél. Ennél jelentősebb volt azonban a dezinfláció az éven belül lezajlott árnövekedések tekintetében. Míg 2007-ben a decemberi árindex 107,4 százalékon állt, egy év múlva már csak 103,5 százalékon. Már ez is megelőlegezi a 2009. évi jelentős inflációesést.

1.4. Munkaerőpiac

A munkaerőpiacon a szeptemberben felerősödő világgazdasági pénzügyi válság még semmilyen formában nem érezte hatását. A teljes munkaidőben *alkalmazottak száma* továbbra is kb. 1 százalékkal alacsonyabb volt az előző évinél, amiben a közszférában foglalkoztatottak számának 4 százalékos zsugorodása játszott szerepet. Az esztendő addigi hónapjaiban a vállalozói szektorban stagnáló foglalkoztatás mutatkozott, és ebben sem tükröződött változás. A teljes foglalkoztatotti kör is zsugorodott, kb. fél százalékkal – mint az év folyamán rendszeren -, aminek vetületeként a munkanélküliség rátája a nyári hónapok után ősze fordulva emelkedést jelzett.

A *bérek alakulása* sem mutatott változást. A bruttó bérszint a nemzetgazdaság egészében kb. 8 százalékkal emelkedett - az év második felében szinte töretlenül. A versenyszférában ennél nagyobb, kb. 9 százalékos volt a növekedés, a közszférában 6 százalékos körüli. A reálkeresetek ebben az esztendőben már nem csökkentek; az év végi nagy

dezinflációnak köszönhetően megközelítően egy százalékkal emelkedtek. A versenyszférában kb. 1,5 százalékos volt a reálkeresetek növekedése, az államháztartásban foglalkoztatottaknál stagnálás mutatkozott, ami az előző évi zuhanás után számottevő fordulat. Megítélésünk szerint a versenyszféra bérszintjének statisztikailag kimutatott emelkedésében a kifizéréseknek továbbra is szerepe volt, tehát a tényleges bérszint elmaradt a KSH által mérttől. (Súlyos hiba, hogy ezt az MNB a kamatemelések után állapította meg; a tavaszi kamatemelésnél ugyanis újfent az erős bérinflációs veszélyre hivatkozott.)

2. Gazdaságpolitika

2.1. Válsághárító politika

A Lehman Brothers bukása (szeptember 17. – jegyezzük meg, történelmi dátum lesz!) után rendkívül felerősödött nemzetközi pénzügyi bizalmi válság *súlyos megpróbáltatásnak* tette ki a magyar kormányt, a magyar gazdaságpolitikát.

- A tőkéjüket menekítők először a budapesti értéktőzsdét hagyták el; a BUX index 23000 forint fölötti csúcsáról rövid időn belül a felére esett. A tőzsdei papírok kb. 80 százalékaival külföldiek rendelkeztek, akik eladott papírjaik ellenében devizát vásároltak, és azt vitték ki az országból.
- Hasonló módon szaporította a forintkínálatot a másodlagos állampapírpiacra bekövetkezett pánikszerű eladás. A bizalom olyannyira megrendült, hogy a magas hozam ellenére sem tudta a Magyar Államkincstár még a hathónapos diszkontkincstárjegyet sem értékesíteni. Az elsődleges forgalmazók eltűntek, az 5 és 15 éves lejáratú kötvények kibocsátása – ilyen körülmények közt – leányálomnak tűnt. A másodlagos piacon 12-14 százalékos hozamok alakultak ki, amire a lakosság egy része rá is kattant. Az állampapírok kb. egyharmada van a külföldiek kezében, amelynek 60 százalékától tulajdonosaik megváltak. Eltűntek a vevők az elsődleges piacokról, a másodlagos piacon pedig jószerivel csak eladók voltak.

Az állampapírpiac kiszáradása az államháztartás finanszírozási válságát vetítette előre, azt, hogy az állam nem tud eleget tenni fizetési

kötelezettségeinek. Ezt hívják szimbolikusan államcsődnek. A kiszáradáshoz hozzájárult a magán-nyugdíjpénztárak portfóliójának ez évben megváltoztatott szabályozása, amely az alacsony hozamú, biztonságos papíroktól való megszabadulást írta elő. Ez súlyos hiba volt, kb. 300 milliárd forint ilyen okból vonult ki az állampapírcsőről.

- A bankközi piacok is kiszáradtak, az anyabankok többsége is likviditási nehézségekkel küszködött, és nem tudta lányát továbbra is olcsó forrásokkal ellátni. A likviditási válságot Európában jórészt a bizalmi válság váltotta ki és erősítette. A hazai bankok zöme felmondta a svájci frankban történő hitelezést, és később sem állította vissza. Ez a körülmény a forint árfolyamának egyik komoly erősítő tartópillérét építette le.
- Az árfolyamválság a forintban befektetők meneküléséből következett, amit sem a fizetési mérleg hiányának alakulása nem tudott feltartóztatni, sem pedig a devizaalapú hitelezés folytatódása.
- Az árfolyam október második dekádjában bekövetkező zuhanásában az említetteken túl jelentős spekulációnak is szerepe volt. Historikus információk szerint 5 milliárd euróval támadták meg a forintot, 300 forintos euróárfolyamra játszva, shortoltak. Van olyan vélemény, hogy ez nem volt spekulációs támadás, hanem a tőzsdei szereplők normális magatartása. A következmények felől tekintve azonban teljesen mindegy, hogy minek nevezzük a forint gyors árfolyamzuhanásában kifejezésre jutó pénz- és tőkepiaci mozgások hátterét.

A forint sebezhetősége több körülményből következett, a spekulációnak, vagy ha úgy tetszik, az árfolyam-nyerészkedési váagnak volt alapja:

a) Izland után valóban nálunk van Európában a legmagasabb adósságállomány a GDP százalékában. Kb. 100 % (Izlandé 250 %). Ám ennek kb. a fele működő tőke, amely nem tud gyorsan mozdulni.

b) A hazai devizaadósság kb. 23-25 milliárd euró, aminek a megújítása a bizalmi válságban kétségessé vált.

c) Előéletünk alapján egyébként is rendkívül rossz hírünk volt a világban.

d) Az MNB devizatartaléka szept. végén 17 milliárd eurót tett ki, ami a kötelezettségekhez mérten kevés.

e) Brüsszel október közepén kinyilvánította, hogy az euróövezethez tartozó bankokat megvédi, amit a hazai lánybankokra nem terjesztettek ki.

f) A hazai alacsony megtakarítási ráta okán a bankok a náluk elhelyezett betétek felett hiteleztek (kb. 50 százalékkal), a különbözetet pedig a bankközi piacon szerezték be. A bankközi piacok lefagyásával a bankok hitelforrásai beszűkültek, ami a hitelezés szigorításához vezetett.

A pénzügyi, finanszírozási válság elhárítására, tompítására hozott intézkedések:

- A kormány elfogadta az uniós szabályok módosítása alapján, hogy a betétvédelem a korábbi 6 millió forintos határról 13 millióra emelkedik, és eltörlik a 10 százalékos önrészt.
- Néhány nappal később a kormány a betétállomány egészére teljes állami garanciát vállalt. (Ezt és az előbbi lépést Bokros L. kifogásolta, ám, elkerülhetetlen volt, részben, mert Brüsszel döntését követni kellett, részben, mert a teljes kormányzati garanciavállalás egész Európán végigsöpört, és mi sem vonhattuk ki magunkat.)
- A kormány a devizahitelek terheinek csökkentése érdekében a finanszírozó bankokkal megállapodást kötött a hitelek törlesztő részleteinek átütemezhetőségéről, a hitel forinthitellé alakításáról – költségmentesen. (A nagy dérrrel-durrall bejelentett könnyítés végül is semmi újat nem hozott az érvényes szabályokhoz képest.)
- Még október elején kaptunk 5 milliárd eurót hitelbe az ECB-től, amiből az MNB egynapos devizacsere-ügyleteket bonyolított le a kereskedelmi bankokkal. Ez azonban csak a legnagyobb tüzek oltásához járult hozzá.

- Felfüggesztették a magánnyugdíj-pénztárak portfolió-átalakítási kötelezettségét. E döntés kissé megkésve érkezett, különös tekintettel arra is, hogy már márciusban figyelmeztetést kapott az állampapírpiac a kiszáradást illetően.
- Az MNB megkezdte a nyílt piaci műveletek keretében is a forint védelemét.
- Az Államkincstár lemondott az 5 és a 15 éves lejáratú új állampapírok kibocsátásáról.
- Október 22-én, rendkívüli Monetáris Tanácsülésen 3 százalékponttal megemelték az alapkamatot. A döntés megakasztotta az árfolyamromlás ütemét.
- Október végén a kormány bejelentette, hogy 25,5 milliárd dolláros, 20 milliárd eurós hitelcsomagban állapodott meg az IMF-fel (12,5 md euró), az IBRD-val (1 md euró) és az (ECB-vel 6,5 md euró). Ennek feltételül az IMF reális gazdasági pályán alapuló költségvetés összeállítását kérte, amit a Valutaalap 2,5 százalékos GDP csökkenés feltételezése mellett javasolt.
- Novemberben törvényt fogadtak el a pénzügyi közvetítő rendszer stabilitásának erősítése céljából. Ennek értelmében a magyar állam garanciát vállalhat a hitelintézet hitelezőivel szemben fennálló adósságára, illetve tőkét emelhet a hitelintézetben. Forrásául a kapott meghitelcsomag szolgál, amiből 300-300 milliárd forintot fordítanak garanciavállalásra és tőkeemelésre. A bankmentő csomagot azonban első variánsában olyan szigorúra sikerült meghatározni, hogy az végül is csak az OTP-re vonatkozott, amely intézet viszont nem kért – a szigorú állami felügyelet miatt. A törvényt második menetben tudták elfogadni, amikor lényegesen enyhítettek a banktámogatás fejében kért állami beavatkozási szabályokon.

A hitelcsomag, amellyel együtt 37 milliárd euróra emelkedett a kormány által devizavédelemre felhasználható összeg, visszavetette a devizaspekulációkat, és a forint kezdett visszaerősödni, a 286 Ft/eurós szintről rövid időn belül 260 forint alá került.

Az „elrettentő erejű” hitelcsomag 2010. márciusában jár le. Az összeg kb. a magyar GDP 20 százaléka. Évi 0,25 százalékos rendelkezésre tartási jutalékot kell fizetni utána akkor is, ha nem vesszük igénybe. Kamata 5-6 százalékos fix kamat. 3-5 év alatt kell letörleszteni. Lehívásáról az MNB és a kormány együtt dönt. A stand by hitelkeret

- véd a külföldi spekulációs pozíciók kiépülése ellen, akik a forint árfolyamesésére játszanának,
- megőrzi a magyar lakosság bizalmát a forintban,
- mérsékli a magyar bankrendszer kockázati szintjét,
- bizalmat kelthet az állampapírba fektetők körében,
- tájékoztatja a világot, hogy az IMF hitelképesnek tartja Magyarországot.

Az IMF negyedévenként fogja vizsgálni, hogy a magyar gazdaság az elfogadott költségvetési pályát tartja-e. Az államháztartás hiányának 2,6 százalékra történő leszállítása jórészt fogyasztást érintő döntésekkel történt. Így határoztak arról, hogy

- befagyasztják 2009-ben a közsféra béreit, és megvonják a 13. havi fizetést,
- a 13. havi nyugdíjat 80 ezer forintban maximalizálják és a csak a nyugdíjkorhatárt elérőknek, valamint a rokkantnyugdíjasoknak folyósítják,
- a nyugdíjkorrekciós programot szeptemberre halasztják,
- befagyasztják a kormánytagok, a képviselők és az állami vállalati vezetők béreit,
- 10 százalékkal csökkentik az állami cégek igazgatótanácsi és felügyelőbizottsági tagjainak honoráriumát,
- nem vásárolnak a közigazgatásban 2009-ben új autót, telefont, bútort.

A 2009-re elfogadott költségvetés rendkívül szigorú, nagy megszorítást tartalmaz, az elsődleges egyenleg ugyanis aktív (1,9 %), és lényegében csak a negatív kamategyenleg okozza a hiányt. Ugyanakkor olyan kockázatokat tartalmaz, amelyekre az utóbbi években már nem volt példa. 2006 után konzervatív tervezés jellemezte a pénzügyminisztériumot, azaz komoly tervezési tartalékokat építettek be az előterjesztésekbe. Ezúttal viszont – megítélésem szerint – mind az inflációs, mind a növekedési pálya felültervezettre sikerült.

A 2009. évi inflációt 4,5 százalékra prognosztizálták, amivel ma már egyetlen elemző sem ért egyet. Részben a külső, importált infláció csökkenése miatt, részben a belső kereslet-megszorítás okán az infláció várható 2-2,5 százalék körül alakul. A 4,5 százalékos infláció anekdotikus információk alapján úgy jött ki, hogy 290 forint/eurós árfolyammal kalkuláltak, ami súlyos szakmai hiba, hiszen egyrészt ezt a szintet a legnagyobb támadás idején sem érte el a forint, másrészt, amikor a prognózis készült, már ismert volt az „elrettentő erejű” csomag megítélése.

A növekedésnél ugyan visszaeséssel kalkulálnak, de mindössze egy százalékkal, ami úgy jön ki, hogy a nettó export még mindig jelentős mértékben pozitív, a beruházások pedig mindössze 1 százalékkal esnek. A jelenleg ismert nemzetközi prognózisok alapján irreális azt várni, hogy az export 2009-ben 4 százalékkal emelkedik.

Összességében tehát a nominális GDP-t, aminek az elosztásáról dönt a költségvetés mindkét alkotó eleme felől tekintve felültervezettnak tartom. Ha a bevételek és a kiadások ehhez a pályához igazodnak, akkor a költségvetésben számottevő a kockázat. Anekdotikus, de két helyről is megerősített információ szerint a költségvetést egyáltalán nem építették a feltételezett recessziós pályára. Hogy mire, az innen kezdve talányos, szakmailag pedig erősen kifogásolható. Minthogy azonban negyedéves külső revízióknak leszünk kitéve, szinte biztosra vehető, hogy a tervezett költségvetési deficit tartása prioritást kap. Vagyis további megszorítások árán is vállalni fogják a 2,6 százalékos GDP arányos deficit teljesítését – erre egyébként Veres János a költségvetés elfogadását követően utalt is.

Feltételezhetően a válság nyomán tudtak megegyezni a politikai ellenfelek a közpénzügyi törvény elfogadásáról, ami egyféle garancia lehet a választási költségvetések készítése ellen.

A válsághárító, tűzoltó jellegű intézkedéseken túlmenően csak olyan döntéseket fogantathatott a kabinet, amelyek nem érintették az államháztartást, hanem mögéjük uniós források voltak állíthatók. Ezek zöme a cégek működési feltételeinek javítására ad esélyt, így a hitelek mögé állított állami garanciavállalás (900 milliárd forintos keret), a kamattámogatás (10 md Ft), a likviditást javító hitelprogramok (mikrohitel 67 md, KKV-hitel 50 md Ft, különféle MFB hitelkonstrukciók), az Új Magyarország kockázati alap (35 md Ft), automatikus kis- és középvállalati pályázatok (1-50 millió forintig, 50-70 százalékos

támogatás, átfutási idő 3-5 hét), járulékkedvezmény a foglalkoztatás megtartására, bővítésére, az uniós pályázatokon elnyert pénzek előlegfolyósítási határának felemelése 40 százalékra. Ám mindezek az erőfeszítések csak olyan lehetőséghez írtak körbe, amellyel a cégek csak akkor élnek, ha erre a piaci kilátások felől támaszt kapnak.

A tényleges piacbővítéshez költségvetési források - a deficit növelése árán - nem voltak felhasználhatók. Az uniós forrásokból megvalósuló megaprojektek, amelyeknek érdemben lenne keresletélénkítő hatása, viszont késve, csak 2008 végén kerültek benyújtásra Brüsszelbe, a végső döntnökökhöz.

2.2. Monetáris politika

A monetáris politika – akárcsak az ECB politikája – még az év első felében is nagyon szigorú volt, noha a konjunktúraroppanás jelei már megjelentek, a forint esetében pedig rendkívül jelentős beerősödés következett be az ingadozási sáv eltörlését követően. A jegybank május végén emelte 8,5 százalékra az alapkamatot, amit az októberi pánikban, október 22-én 3 százalékponttal megfejtelt. E rendkívüli kamatemelés ugyan nem tudta megfordítani, de megállítani sem a forint árfolyamromlását, ám felhívta a figyelmet arra, hogy baj van. Ezt olcsóbban is meg lehetett volna tenni. Információk szerint október 22-én a Monetáris Tanács attól tartott, hogy az október 23-i hosszú ünnepek alatt – amikor nálunk zárvatartás lesz – baj lehet. Ám ezt már október 20-án is tudhatta, amikor a rendes kamatdöntő ülésen az alapkamat változatlanul hagyása mellett szavazott. Az október 23-án várható politikai kockázatnövekedéssel is tisztában lehetett lenni már október 20-án. Bár az elemzők többsége szükségesnek ismerte el a rendkívüli és nagymértékű kamatemelést, a magam részéről erről kevésbé vagyok meggyőződve. Annál is kevésbé, mert közben intenzív kamatcsökkentés kezdődött a fejlett világ jegybankjainál, ami az általunk adott kamatfelárat emelte.

Az elemzők többsége e kamatemelést követően – az időközben bekövetkezett árfolyamerősödés ellenére – úgy gondolta, hogy 2009-ben a jegybank már semmiféle döntést sem fog hozni a kamatszintet érintően. E várakozással ellentétben rendkívüli kamatdöntő ülésen megkezdődött novemberben a kamatvágás. Ennek ellenére Izland, Ukrajna és Románia után még mindig nálunk a legmagasabb Európában az alapkamat szintje. Decemberben a jegybank ismét 50 bázispontos csökkentést hajtott végre. Mint Simor András sajtótájékoztatójából kiderült, többen ennél nagyobb mértékű vágást javasoltak. Az elemzők egy része lehetséges

tartotta volna 0,75, illetve 1 százalékos mérséklést is, ami a dezinfláció oldaláról nézve nagyon is indokolt, de a befektetők kockázatvállalása szempontjából bizonytalan. Minthogy ez utóbbi megítélni nincsenek egyértelmű paraméterek, a Monetáris Tanács tagjaiban ismét az óvatosság kerekedett felül. (Mint a januárban nyilvánosságra került jegyzőkönyvből kiderült az 50 bázispontos vágás kisebbségi vélemény volt.) A kamatvágás napján a forint árfolyama a nap végére némileg erősödött a megelőző munkanap záróértékéhez képest. Az elemzők zöme 2009 végére 7 százalék körüli alapkamatot vár (a 2008. december 31-i 10 %-kal szemben), amire az infláció csökkenése minden bizonnyal alapot ad, ám a befektetői kockázatvállalás bizonytalan.

Nagyon jelentős lépés volt a jegybank részéről – kevéssé kapott visszhangot – a kötelező tartalékráta leszállítása 5 százalékról a történelmileg legalacsonyabb 2 százalékos mértékre. Ezzel több száz milliárd kihelyezhető forrást szabadított fel a jegybank a kereskedelmi bankok részre.

A pénzügyi válságot követően felerősödtek a mielőbbi eurócsatlakozást akarók hangjai, és a gazdaságpolitika is elmozdult ebbe az irányba. (Maglehetősen felemás a helyzet, hiszen az övezeten belüliek egy része éppen most mondja fel a játékszabályoknak való megfelelést, amit Brüsszel átmenetileg tolerálhat, de kérdés, hogy ezek a tagországok nem gondolják-e véglegesnek a mai átmenetiséget. Ugyanakkor ma úgy látszik, hogy az euróövezeti tagság erősebb védelmet jelent az uniós tagságnál, beemelne bennünket a belső körbe.) Többen az ERM-II-be való mielőbbi belépést javasolják, ám nem mindegy, hogy milyen kamatszinttel megtámogatott árfolyammal tesszük ezt. Minthogy belátható időn belül fennmarad a magyar és az ECB kamatszint közötti tetemes különbség, az euró előszobájába való belépés ezen időhorizonton belül nem reális.

2.3. Jövedelempolitika

A jövedelempolitikában 2008 utolsó hónapjaiban már a 2009-re vonatkozó jövedelemalakulásról folyt a vita. Decemberben végre megszületett a megállapodás, amely a 4,5 százalékos kormányzati inflációs prognózishoz igazodott. Annak ellenére, hogy a munkaadói oldal semmiféle béremelésről nem akart tudomást venni a mély válságúnak ígérkező 2009-es esztendőben, a munkavállalói oldal pedig folyamatosan azt hangoztatta, hogy a cégek a versenyképességet ne az ő rovásukra erősítsék, a megállapodás szerint 2009-

ben 3-5 százalék közt lesz a bérszint növelése. A minimálbért is 3,6 százalékkal emelték, 71.500 forintra. A legalább középfokú végzettséggel rendelkezőknek pedig legalább 87.000 forintot kell fizetni.

December 19-én létrejött a megállapodás a közszférát képviselő SZEF és a kormány között a korábbi szigorú szabályok enyhítéséről, másoldalról pedig a sztrájkokról való lemondásról (pontosabban: sztrájkmoratórium van érvényben 2009. szeptemberig). Eszerint a bírakon kívül is lesz bérfelvezetés a közszférában mégpedig korlátozottan és a 13. bér terhére. A 180.000 forint alatt keresők ugyanis megkapják 2009-ben havonta elosztva a 13. havi fizetésüket, az efölött keresők pedig havi 15.000 forinttal kapnak többet. (Az adatok szerint a közszférában dolgozók 70 százaléka megkapja a 13. havi fizetést.) Ez a megállapodás 119 milliárd forintba kerül, amihez 112 milliárd forint rendelkezésre áll a költségvetésben. Ha ez igaz, ismét jogos a kérdés: hogyan lett a költségvetés összeállítva.

December végén módosították a *korengedményes nyugdíjba menetel* szabályát, amennyiben 2009-ben még lehetséges korengedményes nyugdíjba menni, de 38 év helyett 40 évnyi munkaviszony szükséges hozzá.

December közepén több mint egy éves előkészítés után elfogadták a szociális törvény módosítását. Az „*Út a munkához*” programhoz 2009-ben 97 milliárd forint áll rendelkezésre. A benne részt vevők nem rendszeres szociális segílyt kapnak, hanem rendelkezésre állási segílyt, és késztetést arra, hogy visszakerüljenek a munka világába. A ma segílyezett kb. 230-240 ezer főből erre kb. 130-140 ezer főnek van elvi esélye, amiből kb. 100 ezren dolgozhatnak majd napi 6 órában közfoglalkoztatottként. (A kormány bízik abban, hogy további 7-8 ezer állástalannak a versenyszektor ad munkát.) Ehhez azonban az önkormányzatok foglalkoztatási programjának elkészítésére van szükség, amit az Állami Foglalkoztatási Hivatalnak 15 napon belül értékelniük kell. A kabinet abban bízik, hogy 2009 tavaszán már teljes lendülettel beindul a korábbi segílyezettek egy részének foglalkoztatása.

December második felében a kormány eljutatta Brüsszelbe a *konvergenciaprogram felülvizsgált változatát*. A benne megfogalmazódó növekedési pályát az EU Bizottság által

készített előrejelzéshez szabták, amely szerint 2009-ben nem lesz recesszió az unióban (0,2 %-os növekedés), 2010-ben pedig már 1,1 százalékos lesz a GDP bővülése. A bemutatott pálya valamennyi növekedési adata gyengébb az egy évvel ezelőtt prezentált programban szereplőnél, viszont az egyensúlyi adatok jobbak. Az államadósság alakulása azonban kedvezőtlenebb a korábban vázoltaknál.

III. Év végi összegzők és összegzések

Csaknem húsz éve már annak, hogy az év végén jelentkező ünnepi- és duplaszámok jelentik a hazai sajtó kiugróan legszínvonalasabb, a későbbi elemzések szempontjából is leghasznosabb produktumait. Ilyenkor gondosan szerkesztik meg a tematikus/ünnepi számokat, a megnagyobbodott terjedelem révén kifejezetten e számok adnak helyet az egész évet áttekintő gazdasági, kulturális, politikai elemzéseknek, krónikáknak. Kutatók számára mindig is kiemelten fontosak voltak ezek az évet záró, dupla terjedelmű napi- és hetilapok.

Nos, 2008 karácsony és az új év első számai közötti időkből az volt a meglepetés, hogy mennyire nem volt mit elolvasni, kijegyzetelni és eltenni. Hosszadalmas kultúr- és tudásszociológiai fejtegetés tudná csak megindokolni, hogy 2008 végén mely okok folytán maradt el ez a sokoldalú elemző munka. (Nevek tucatjait kellene ezúttal felsorolnunk annak érzékeltetése végett, hogy e hiány kellően pregnáns lehessen; nem emlékszem olyan évre, amikor Lengyel Lászlótól Tölgyessy Péterig, Ágh Attilától Bauer Tamásig, Zitától Csepeli Györgyig, Hankiss Elemérig tartóan hosszadalmas listát lehetne azon nevekből összeállítani, akik ilyentájt ne lehetett volna valamelyik napi- vagy hetilapban éves összegzőket olvasni. Ezúttal nem tették, mert nem is kérték fel őket erre a feladatra.)

A napilapok kifejezetten kerültek az összegzéseket, s a tematikus számokban is főleg a rendszerváltás eddigi húsz évének mérlegét igyekeztek megvonni (lásd, Népszabadság szilveszteri számának nagylélegzetű mellékletét), vagy pedig a kezdetekre emlékeztek vissza. (A Népszava karácsonyi száma pl. 1988-ra tekintett vissza.) A hetilapok között csak a Figyelő, a Heti Válasz és a Magyar Narancs volt az, amelyben több átfogó elemzés is megpróbálta keresni ennek a kivételes évnek a tanulságait. A három hetilap kb. tucatnyi írása, valamint az ÉS-béli Békesi-interjú tekinthető olyan forrásnak, amire támaszkodva rekonstruálható az év végi magyarországi ön- és összkép.

Ezek egybecsengő üzenete szerint 2008 az elvesztegetett esélyek éve lett, egy olyan év, amelyben előrelépés nem történt, amelyben a tavaszi népszavazás hónapokra bénította le a cselekvési lehetőségeket. Majd pedig áprilistól őszig a kisebbségi kormányzás feltételeinek a megteremtése korlátozta a nagyobb léptékű politizálás kialakulását. Az ősz közepén felrobbant az a nemzetközi pénzügyi válság, aminek a következményeivel mind a mai napig

ismerkedünk. Egy újabb elvesztegetett év - fogalmaz a Figyelő szerkesztőségi vezércikke, s nincs egyedül abbéli megállapításával, hogy:

- 2008 végén Magyarországon szerencsétlenkedik egy olyan kormányzat, amelynek krónikus hitelességi gondjai vannak, amelynek legfőbb reménye az, hogy bármi áron kihúzza a sorsát a 2010-es választásokig. S van egy olyan ellenzék, amely elégségesnek gondolja megélni ellenfele hibáiból, s nem kényszerül rá, hogy felfedje valóságos szándékait. Így azt sem tudni igazán, hogy mi lesz a jövő egy esteleges hatalomváltás után. Már nem és még nem állapotok lettek uralkodóvá 2008 Magyarországon. Miközben a világ körülöttünk is olyan páratlan, sok-sok évtizede nem tapasztalt kihívásokkal szembesül és kínlódik, amelyekre nem biztos, hogy a következő évben megkapjuk a megfelelő válaszokat. A tucatnyi összegző/elemező meglehetősen reménytelennek érzi helyzetünket, s úgy vélik, hogy ez a vaktában botorkálás, tétovázó útkeresés lesz 2009 vezérmotívuma is.

Mindeközben a közvélemény alakulásnak éves adatai meglehetősen homogén képet mutatnak. Az év első harmadában az ellenzék és a kormányzati oldal közötti távolság nagyjából megmaradt valahol a 60:30 körüli arányok szintjén. Ez az arány az ellenzék számára sikeresnek bizonyult népszavazás után még nőtt is, igaz ebbe belesegített a koalíció látványos, kéthónapos marakodása is. A nyár végén valamelyest csökkent a különbség, s az őszi válság, valamint a gyors kormányzati aktivitás jelentős mértékben csökkentette a távolságot. Az év végére azonban helyreálltak az év elején mért arányok – egy látszólag apró különbséggel. Az MSZP/Fidesz- támogatottsága valahol az 1,3 – 2,4 millió táján mozog, ám a két kisebbik parlamenti párt elveszíteni látszik azt a két-háromszáz ezres tábort is, amivel még a túlélésben reménykedhettek. Viszont megerősödött és ma már a parlamenti küszöböt fölülről súrolja a radikális jobboldal favoritja, a Jobbik... (Ennek előjeleit a 2008. második negyedéves elemzésünkben kimerítően bemutattuk már, ezért most csak visszautalunk a júliusban általunk írottakra.) S még egy figyelemre méltó adat a tendenciákat jelzők között: ritkán tapasztalhatóan magas a passzívak, távolmaradók, érdektelenek, a válaszukat elhallgatók aránya. Nagyobb méretű átrendeződések előtt ez mindig így szokott lenni.

S egy rövid utószó

Az elemzés egészéből kiolvasható mindaz, amit az év legutolsó hónapjaiból is a legfontosabb következménynek tartunk. Az októberi heves és szélvész-gyorsassággal megérkezett nemzetközi pénzügyi válság itthoni, tragikusnak ígérkező hatásait a kormányzat viszonylag gyorsan és eredményesen el tudta hárítani. Akkoriban még nem volt talán annyira nyilvánvaló, mint az év végén az, hogy a szélesebb körben ható gazdasági, s az igazán nehezen viselhető szociális következményekre még nincs felkészülve az ország. Sem felkészítve.

A megszokott, karácsony előtti bevásárló roham ezúttal sem lett legalább annyival gyengébb, mint amennyivel a kedvezőtlen előjelek, hírek indokolták ezt volna. A hitelfelvételi szokások, a reklám-hadjáratok továbbra is megtévesztő jellege sem arra utalt, mintha megkezdődött volna a zord időkre történő tudatosabb felkészülés. (Érdekes módon, még az ilyen problémákat a középpontba állító, újévi köztársasági elnöki figyelmeztető beszéd is szokatlanul negatív visszhangot váltott ki.) A kormányzati optimizmus egyfelől magyarázható, másfelől pedig nem sok jóval biztat. (Ennek egyik ékes bizonyítéka az új év első hetében a gázkorlátozás kapcsán bemutatott kormányzati magatartás: megnyugtattak mindenkit, ahelyett, hogy igyekeztek volna felrázni az országot és felkészíteni az esteleges legrosszabb következményekre.)

Némileg hasonló a helyzet a szélesebb körben érvényesülő jelenségek kapcsán is. Január első napjaiban mind a kormányfő, mind a pénzügyminiszter olyan egykedvűséggel számol annak esélyével, hogy – esetleg akár 3%-os is lehet az idei visszaesés, mintha nem tudnák, nem emlékeznének arra, hogy október elején még ugyanezt pluszban remélték... Mint akik nincsenek tisztában a két szám közötti, több mint ezermilliárdos különbség jelentőségével. S ez már annyiban a politikai élet szűkebb metszetének problémája, amennyiben bizonyosak lehetünk abban, hogy 2009 első felének kihívásai, uralkodó konfliktusai nagy valószínűséggel ebből a felkészületlenségből adódnak majd.

Irodalom

Az I. ponthoz:

- Prüszkölő gigászok. (Belharcok az MSZP és az Szdsz soraiban.) M. László Ferenc. Magyar narancs. 2008.dec. 11.

- Neoszocializmus. Kóka János. Népszabadság, nov. 13.

- A Gyurcsány-kormány és a válság. Bozóki András, HVG: 2009.jan. 3.

Az MDF-ről:

- Ha akartuk volna, már rég kormánypart lennénk...Csapodi Miklós –int. Népszava, szept.27

- Azt hiszem kisfiú ő ahhoz...Katona Kálmán- int. Magyar Narancs, szept. 25.

- Egy ide, egy oda – hol az MDF? – Népszabadság, dec.8.

A média-talányokhoz:

- Műsoros kérdések, Figyelő. Okt. 30.

- A politika fogságában. Vásárhelyi Mária, ÉS, nov.28.

- Kívánjuk a sajtó szabadságát... Majtényi László. Népszabadság, dec.1.

- Államosítanak a közmédiákat. Népszabadság. Dec. 24.

- Bátor elfutás. Magyar narancs. nov. 27.

Gyurcsány Ferenc- interjúk az év végén:

- Nem adunk ingyen pénzt a bankoknak...Magyar narancs, dec.11.

- Meg kell nyomni a vészcsengőt...Népszabadság, dec. 20.

- Megyek tovább....168 óra, 2009. jan. 8.

Orbán Viktor-interjúk:

- Boldog Júdást még nem láttam...Heti Válasz, dec. 11.

- Minél nagyobb a sötétség, annál közelebb van a világosság. Magyar Nemzet, dec. 24.

- Újévi interjú az MTI-nek. / Egy országot nem lehet tönkretenni - címmel a Magyar Hírlap jan. 5-ei száma ismerteti./

A II. ponthoz:

A válság általános, jobbára nemzetközi összefüggéseiről:

- A lassú válság. Almási Miklós. Népszabadság, szept. 27.

- Pánikból ki, recesszióba be. Heim Péter. NSZ. okt.4.
- Válság van. De kié is? Bod Péter Ákos, Heti válasz, okt.9.
- Szocialista világválság. Cséfalvy Zoltán, Heti Válasz. Okt .16.
- Régi-új kapitalizmus Amerikában. Csáki György. NSZ. okt.18
- Leesik az államtól. HVG. Okt. 18
- Csúcsok. Balázs Péter. Nsz. okt.27.
- Pénzügyi rendszerváltás. Baki Zoltán, Figyelő, okt.30.
- Mentik a menthetetlent. HVG. Nov. 1.
- A világgazdasági lufi és az állam. Farkas Péter. Nsz. nov. 3.

A hazai hatások felmérése, a magyar gazdaság sebezhetőségének mértéke mind a politikusok, mind a szakelemzők soraiban nagyjából három-négy hét alatt ment végbe. Utólag is roppantul tanulságos – mintegy antológiaszerűen - egybegyűjtve olvasni eme három-négy hetes eszmélés legfontosabb írásait:

- A tornádó oldalszele...Király Júlia. NSZ. okt.3.
- Valóban csapdában vagyunk? Palócz Éva. ÉS. Okt. 10.
- A milyen micsoda micsodája? Andor László. És, okt.10.
- Ki fizeti a révést? Békesi László Nsz.okt .11.
- Zuhanórepülés. Heti Válasz. Okt. 16.
- Mire jó a válság? Figyelő.okt. 16.
- Új esély, új kényszer. Bauer Tamás. Nsz. okt.16.
- A hitelválság és Magyarország. Losonczi Miklós. .És. okt.17.
- Pannon duma. HVG. Okt.18.
- A leggyengébb láncszem. Figyelő. okt. 22.
- Mindenkinek fájni fog. Heim Péter. Heti válasz. Okt.30.
- Borotvaélen. Magyar narancs. okt. 30.
- A felélt jövő, Petschnig Mária Zita, És, nov. 21.

A válságos napok részleteiről:

- Nehéz napok éjszakái. Az IMF-hitel története. Magyar Narancs. Nov. 6.
- Van vészforgatókönyv. Veres János int. Figyelő. Dec. 4.
- Devizaválság után nincs újjáépülés. Heim Péter int. És. Nov.14.
- Hiába van hitelünk, ha nincs bizalom... Simor András-int. Magyar narancs. Dec. 18.

A pénzügyi válság általános társadalmi és politikai kontextusáról:

- Válságmorfológia. Tamás Pál, NSz. okt.22.
- A nemzeti csúcson. Figyelő-szerk, vezércikk. Okt.22.
- Szégyen. Bauer Tamás. Nsz. okt. 30. (Az egész őszt legalaposabb írásáról van szó...)
- Sose halunk meg! Magyar narancs. Okt.30.
- Válság ABC: Figyelő. Nov. 27.
- Tízezer lépés. Oroszi Sándor. És. Dec. 12.

A III. ponthoz:

- Négy évszak. Bozóki András. Figyelő, dec. 18.
- Egy újabb elvesztegetett év. Figyelő, szerk.vezércikk, .dec. 18.
- Miért beteg a magyar demokrácia? Horkay-Hörcher Ferenc. Heti válasz. Dec. 18.
- A válság dicsérete. Láncki András. Heti válasz, dec. 18.
- Az eddig ismert világ vége. Dessewffy Tibor. Magyar Narancs. Dec. 18.
- Koccintás. Tamás Ervin. Nsz. dec. 31.
- Hol egy ország süllyed el...Torkos Matild. Magyar Hírlap. Dec. 31.
- 2008, az igazság éve. Hamecz István, Heti Válasz. dec. 18.
- Történelmi jobbra át. Vásárhelyi Mária. És. dec. 19.
- Európához csak teljesítménnyel lehet felzárkózni. Békesi-int .És, dec. 19.
- Döntő fölényben a jobboldal 2008-ban. Magyar Nemzet, dec. 31.

